

Зграда Офицерског дома у Нишу у светлу значајних историјских догађаја

БОРИСЛАВ АНДРЕЈЕВИЋ

Зграда бившег Офицерског дома, сада Дома младих, налази се у централном делу Ниша, крај нишавског парка, у Улици Орловића Павла бр. 28. Подигнута је око 1890. године¹ као кафана, под називом „Булевар“, чији је власник био Милан Радосављевић Рапоња. Име кафане одговарало је месту на коме је подигнута. Близина двора Обреновића, смештеног у некадашњем конаку Хафис-паше и Бећир-бега, на месту где је сада хотел „Парк“, затим нишавског кеја и парка, као и Дворске улице (сада Улица 7. јула) са новоизграђеним зградама богатих нишких трговаца, официра и чиновника, доприносила је изгледу булевара. На Нишави је тада постојало и „војно купатило више двора, на четири понтона и са платненим оградама начињено“, са „ценом купања грош за свакога“.² Када се овоме придода и велико шеталиште Нишлија дуж нишавског кеја и покрај двора, онда се наведени назив може у потпуности идентификовати са простором крај кога се објект налазио.

Пројектант зграде није познат, мада се на основу неких извора³ може приписати архитекти Ивану Козлићу (1839—1903), који је, по завршетку Gewerbe Academie у Берлину дошао 1866. године у Београд, радећи најпре као „пројектант у Министарству грађевина“, а затим у више градова Србије, да би од 1883—1884. године био у Нишу „окружни инжењер“, после чега је постављен за „инспектора архитектонског одељења Министарства грађевина у ком звању је и пензионисан 1901. године“.⁴ Одмах по завршетку градње, а и током последње деценије XIX века, кафана „Булевар“ је била средиште културног живота Ниша. Кад је почетком 1891. године кафана „Европа“, услед реновирања, постала неподесна за делатност те године обновљеног позоришта „Синђелић“, власник „Булевара“ понудио је нишком позоришту салу свог објекта. Прихвативши понуду, позориште „Синђелић“ је већ средином марта 1891. године извело прву представу у, за те прилике, специјално уређеној сали, са зидовима прекривеним пиротским ћилимовима и сликама Стевана Синђелића, Вука Караџића и Његоша, радовима нишког сликара Стевана Никшића Лале, прозорима прекривеним „плишаним застирачима“ и у дну сале постављеном позорницом са „лепо изведеном завесом“.⁵ Делатност позоришта „Синђелић“ у овом објекту, све до априла 1892. године⁶, представљала је прекретницу у културном и позоришном животу Ниша. Овим је дат нов импулс културном прегалаштву града истакнут у прогласу Нишлијама две године доцније: „Опростивши

се једном од простачке источњачке сањиве учмалости, ободривши се свежином културних тековина, Ниш је енергично прегао, да се, за веома кратко време, отресе мрачне и старинске ђифтинске моралности и да живахне у пуном сјају лепих и ширих погледа модерног духа“.⁷

Кафану „Булевар“ користиле су током 1892. и почетком 1893. године путујуће позоришне дружине Фотија Иличића и Николе-Бате Симића⁸, а потом су овде приређивани и концерти војне музике, певачких друштава „Бранка“ и „Корнелија“ и друге културне манифестације.

Као кафана, овај објект је коришћен до 1903. године, кад га је од власника откупила Војна команда града и — извршивши „веће адаптационе радове у целој згради“, уз „проширење велике сале и преуређење терасе са израдом нове оgrade“^{8а} — у лето исте године отпочела је у њему делатност Офицерског дома.

Зграда Офицерског дома је изузетно вредан споменик новије историје, како Ниша, тако и читаве Србије. Од лета 1914. па до јесени 1915. године заседала је у њој Народна скупштина Србије, чије су одлуке биле од огромног историјског значаја за нашу заједницу. Овим засе-

¹ У документацији Завода за заштиту споменика културе у Нишу — досје Офицерског Дома на основу бележака покојног управника нишког Народног музеја Александра Ненадовића, зграда је подигнута 1898. године. Међутим, како се делатност нишког позоришта „Синђелић“ одвија у овој згради још од 1891. године, то се настанак кафане „Булевар“ не може везати за крај последње деценије XIX века, већ за њен почетак. Вид. Б. Андрејевић, *Зграда Офицерског дома у Нишу*, Градина 1 (Ниш 1971) 101.

² Ж. Живановић, *Ниш и нишке знаменитости*, у књизи *Србија у ратовима*, изд. СКЗ, Београд 1958, 39.

³ Архив Србије, Бгд, МУД, Протокол бр. 815/1913 — несређена грађа; Извештај грађевинског одсека општине нишке за 1913. годину, у коме се наводи податак о пројектовању неких објеката у Дворској улици у Нишу од „окружног инжењера Ивана Козлића“, као и једне кафане „крај Нишаве“. Не наводе се, међутим, конкретнији подаци о тим објектима, нити назив кафане.

⁴ Некролог Ивану Козлићу у Српском техничком листу, Београд 1903, 74—75.

⁵ *Слобода*, Ниш, 15. март 1891. год.

⁶ Б. Стојковић, *Историја српског позоришта од средњег века до модерног доба*, изд. Музеја примењене уметности, Београд 1979, 344—347.

⁷ *Стара Србија*, Ниш, 21. фебруар 1894. год.

⁸ Б. Стојковић, *нав. дело*, 345.

^{8а} Документација Завода за заштиту споменика културе у Нишу, досје Офицерског дома, белешке А. Ненадовића.

Сл. 1. Зграда Официрског дома у Нишу

Fig. 1. Le Foyer des officiers de Niš

дањем Ниш није први пут постао средиште скупштинског живота Србије. Одмах по ослобођењу Ниша од Турака, 1878. године, у згради старе основне школе код Саборне цркве, порушене 1946. године, састала се Народна скупштина Србије, у коју су први пут ушли и посланици нишког, лесковачког, пиротског, прокупачког и врањског краја. Од тада је Скупштина Србије повремено заседала у Нишу све до 1903. године.

Народна скупштина у Нишу почела је са радом 27. јула 1914. године, два дана пре но што је у Београду објављена општа мобилизација, а дан раније него што је у Ниш стигао телеграм из Беча о објави рата.⁹ Посланици Скупштине изабрани су на изборима још 14. априла 1912. године, и то за четворогодишњи период (1912—1916). Међутим, услед рата, овај четворогодишњи мандат посланицима продужен је до краја тих непријатељстава.¹⁰ Пре заседања у Нишу, Народна скупштина је од 1912. до 1914. године одржала у Београду по два редовна и ванредна сазива. Ово ново ванредно заседање Скупштине Србије, познатије као „ратно заседање“, одржано је у згради Официрског дома у Нишу од 27. јула 1914. до 16. октобра 1915. године.

Скупштину је сачињавало 166 посланика, како је то било предвиђено Уставом од 1903. године.¹¹ Међутим, број народних посланика ни на једној седници Скупштине у Нишу није био потпун. Питање кворума није се постављало, али се број посланика кретао од 148¹² до 127.¹³ Тај број посланика могао је, без икаквих сметњи, бити смештен у пространој сали Официрског дома. Мада је мало података о изгледу сале, ипак се на основу неких новинских извештаја може реконструисати. У салу се улазило и из хола у централном делу зграде и кроз двокрилна врата на тераси, која су доцније зазидана. У њеном предњем делу, крај главних улазних врата, била су постављена три стола: за председника Скупштине Андру Нико-

⁹ Телеграм је стигао у данашњу зграду Универзитета, где је била смештена српска влада. О томе више Б. Андрејевић, *Зграда Универзитета, раније зграда Окружног начелства и Моравске бановине*, Градина 9, (Ниш 1971) 99.

¹⁰ Д. Јанковић, *Народна скупштина Србије за време првог светског рата и питање њеног кворума*, Анали Правног факултета, Београд 1966, 327.

¹¹ Б. Храбак, *Србија 1918. године*, Београд 1968, 49.

¹² Д. Јанковић, *нав. дело*, 325.

¹³ *Новости*, Ниш, 12. август 1915. год.

лића, „министарски сто за чланове владе“¹⁴ и сто скупштинских записничара. У средишњем делу налазила су се, најмање, у десет редова по 16 столица са наслоном за посланике, а у „дну сале, на дрвеним клупама, пуштана је публика“.¹⁵ Недостају подаци о осталим деловима намештаја, о сликама, завесама, теписима и другим декоративним елементима, на основу којих би се комплетирао изглед просторије у којој је заседао најзначајнији законодавни и политички орган Србије.

У току четрнаестомесечног заседања Скупштине Србије у Нишу, одобрени су ванредни ратни кредити у укупном износу од 650 милиона динара.¹⁶ Против ратних кредита гласали су само посланици Социјалдемократске партије Србије, чиме су се изјаснили против рата уопште, што је Лењин истакао као веома позитивно не само за СДП Србије већ и за читав раднички покрет. Поред одлуке о ванредним ратним кредитима, Народна скупштина је усвојила и више закона: Закон о мораторијуму, Закон о помоћи невољнима за време рата, Закон о поступку с имовином страних поданика оних држава које су у непријатељству са Србијом и Закон о реквизицији за време рата.¹⁷

Од свих одлука, донесених и усвојених, најзначајнија је свакако она од 7. децембра 1914. године, позната у нашој новијој историји као Нишка декларација. Декларација је дело нове коалиционе владе¹⁸ оформљене у Нишу 5. децембра 1914. године.¹⁹ Председник те владе Никола Пашић прочитао је посланицима у Народној скупштини Декларацију, која гласи:

„Влади је част изићи пред Народно Представништво с овом изјавом:

Она је образована с циљем да се у њеном саставу оличи и до краја ове велике кризе оличава јединство, воља, снага и циљеви наше земље. Уверена у поверење Народне скупштине, докле год СВЕ СВОЈЕ СИЛЕ СТАВЉА У СЛУЖБУ ВЕЛИКЕ СТВАРИ СРПСКЕ ДРЖАВЕ И СРПСКО-ХРВАТског И СЛОВЕНАЧКОг ПЛЕМЕНА, ВЛАДА СМАТРА ЗА СВОЈУ ПРВУ ДУЖНОСТ ДА СЕ С БЕСКРАЈНИМ ПОШТОВАЊЕМ ПОКЛОНИ ПРЕД СВЕТЛИМ ЖРТВАМА ХРАБРО И ВОЉНО ПРИНЕСЕНИМ НА ОЛТАР ОТАЦБИНЕ. Целој пак српској војсци и свима у њој, од оних који воде и командују до редова на предстражама, шаље изразе својег поверења, дивљења и захвалности за напоре које чине и жртве које за Отаџбину подnose. Наша млада и мала војска, чувајући леп глас који је стекла лањске и преклањске године, стала је сад достојно уза славне, многомилионе и старе војске великих народа, наших савезника, који с нама заједно воде борбу за ствар правде и слободе. То нам је историјска тековина, чији ће големи значај сагледати и

правилно оценити истом по свршетку ових мучних ратних дана.

Уверена у решеност целог српског народа да истраје у светој борби за одбрану свога огњишта и своје слободе, Влада Краљевине Србије сматра као свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак да ОБЕЗБЕДИ УСПЕШАН СВРШЕТАК ОВОГ ВЕЛИКОГ ВОЈЕВАЊА КОЈЕ ЈЕ, У ТРЕНУТКУ КАД ЈЕ ЗАПОЧЕТО, ПОСТАЛО УЈЕДНО БОРБОМ ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И УЈЕДИЊЕЊЕ СВЕ НАШЕ НЕОСЛОБОЂЕНЕ БРАЋЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА. Сјајан успех српске војске крунише ово војевање и искупиће обилато све жртве који данашњи српски нараштај подноси. У борби за слободу српски народ нема избора. Он је у њу принуђен и водиће је са онаком истом несаломљивом енергијом, с каквом се пре сто година борио за свој васкрс из косовске гробнице. Влада ће се трудити да буде веран израз те решености народне, и она ће верна својим моћним и јуначким савезницима, с поверењем у будућност чекати час победе. Влада зна за патње и терете које подноси војска и велики део народа, и чиниће све што је у људској снази да то олакша. Она ће предузимати, брзо и одлучно, све мере да снабдевање војске и нега рањеника буду све бољи, и ништа се у том погледу неће жалити. У споразуму са Вама, Господо Посланици, решиће и мере којима ће се после рата олакшати народу да поврати своју истрошену снагу и среди своје имовно стање, а док је непријатељ још ту, она од свег срца шаље најбољој снази наше земље поклич: Напред, с Божјом помоћи, на непријатеља, у борбу за слободу!“²⁰

Нишка декларација, коју је Скупштина Србије усвојила у згради Официрског дома, представља, први пут у историји Србије, службени захтев српске владе за вођењем широке југословенске политике као основног ратног циља Србије. Југословенска мисао, која је крајем XIX века представљала углавном културни покрет интелигенције и омладине, почетком првог светског рата, тачније, од усвајања Нишке декларације, прераста у политички захтев за стварањем југословенске државе. Овако широк ратни циљ: ослобођење свих Срба, Хрвата и Словенаца, влада и Народна Скупштина не би могле да истакну „као свој најглавнији и у

¹⁴ Новости, Ниш, 25. новембар 1914. год.

¹⁵ Новости, Ниш, 25. новембар 1914. год.

¹⁶ Д. Јанковић, *нав. дело*, 328.

¹⁷ Исто.

¹⁸ Коалициона, јер је била састављена од радикала, самосталних радикала и представника напредне странке.

¹⁹ Новости, Ниш, 23. новембар 1914. год.

²⁰ Новости, Ниш, 25. новембар 1914. год. (по старом календару).

овим судбоносним тренуцима једини задатак" да није међународни положај Србије био ојачан акцијама њене војске крајем 1914. године и победама на Церу и Колубари. Уосталом, у престолонаследниковом прогласу у Нишу од 29. јула 1914. године истакнут је позив за „све моје драге и храбре Србе под српску тробојку"²¹, а не помињу се Хрвати и Словенци. Према томе, Нишка декларација има изузетан значај и због тога што се у њој, први пут у једном званичном документу српске владе и Скупштине, помињу имена Хрвата и Словенаца.

Скупштина Србије у Нишу наставила је са радом и током ратног затишја у првој половини 1915. године. Тако је 28. априла одржана седница поводом тајног Лондонског споразума, који је два дана пре ове седнице био закључен, а по коме је Италији био обећан већи део наше територије.²² Српску владу и Народну скупштину обавестио је о овом споразуму Франо Супило, један од оснивача Југословенског одбора, са седиштем најпре у Паризу, а затим у Лондону, који је у марту боравио у Петровграду, а крајем априла и почетком маја у Нишу.²³ Наравно да и Никола Пашић и посланици у Скупштини нису били у могућности да сазнају у потпуности шта се нудило Италији и како споразум гласи, али је ипак Скупштина реаговала на овај акт њених савезника.²⁴

Септембра 1915. године Народна скупштина је донела одлуку, после дужег претресања по страначким клубовима, о питању територијалних уступака Бугарској. Скупштина је ово питање препустила српској влади, свакако и због тога што је влада већ учествовала у дипломатској акцији представника Русије, Француске и Енглеске, која је вођена у Нишу од јануара до октобра 1915. године.²⁵

У Нишу је половином новембра 1914. године основан Југословенски одбор „... који је после Колубарске битке попуњен Јужним Словенима".²⁶ Важно је напоменути да „... у оснивању Југословенског одбора крајем 1914. и почетком 1915. године иницијативу и одлучујућу улогу — о томе се до недавно мало знало — имала је српска влада с Пашићем на челу; она је при том организацију политичких емиграната са југословенских територија Аустро-Угарске замишљала првенствено као пропагандистичку".²⁷ Међутим, делатност Југословенског одбора је већ у Нишу током маја 1915. године прерасла „пропагандистичку организацију" и оријентисана у делатност веома значајног политичког тела, које је 1917. године на Крфу, равномерно са српском владом, ударило темеље нове југословенске заједнице. Да је Југословенски одбор већ маја 1915. године попримио карактеристике значајног политичког тела доказује и „нишки Југословенски конгрес, одржан 6. маја 1915. године".²⁸

Представници Југословенског одбора, на челу са Франом Супилом, организовали

су Југословенски конгрес у сали Официрског дома.²⁹ Присутни су били и „представници владе, Народне скупштине и народних удружења".³⁰ Конгрес је сазван као протестни збор Југословена против одредаба Лондонског уговора, којим је Италији, за улазак у рат на страни савезника, обећан већи део јадранске обале. Отуда је Конгрес и представљао „глас Југословена против отимања Далмације".³¹ Председавајући овог првог свејугословенског скупа био је књижевник Иво Ћипико, који је већ 1912. године из Каштела Новог прешао у Србију, а од јуна 1914. до октобра 1915. године живео је у Нишу.³² Потпредседници Конгреса били су инжењер из Словеније Г. Густинчић и далматински адвокат М. Мартинац, чија је породица прешла још пре рата у Ћуприју, док су за секретаре изабрани далматински песник Јосип Миличић и Хрват Мирослав Бартулић, који је као југословенски омладинац, члан Југословенског одбора и студент у Паризу, провераван од српске владе 1917. године и окарактерисан као „врло амбициозан, што му смета да буде потпуно искрен. Не може се рећи да је непоуздан, али се према њему мора бити опрезан".³³

Конгрес је отворио Франо Супило, најзначајнији и најагилнији представник Југословенског одбора, и дао најпре „укратко целу историју наших саплеменика под Аустројом од Триглава до Неретве", задржавши се посебно на Далмацији и наглашавајући да:

²¹ В. Чубриловић, *Историја политичке мисли у Србији XIX века*, Београд 1957, 442.

²² Гласник, Ниш, 16. април 1915. год.

²³ М. Ђорђевић, *Србија и Југословени за време рата 1914—1918.*, Београд 1922, 52; Ј. Хорват, *Франо Супило*, Београд 1961, 286.

²⁴ Гласник, Ниш, 16. април 1915. године; Ј. Јовановић, *Борба за народно уједињење 1914—1918.*, Београд 1923, 102; Ч. Митрановић и М. Башић, *Југословенске народне скупштине*, Београд 1937, 174.

²⁵ Ј. Јовановић, *нав. дело*, 65.

²⁶ *Исто*, 119.

²⁷ Б. Храбак, *нав. дело*, 68.

²⁸ Гласник, Ниш, 26. април 1915. године (по старом календару); Српске новине, Крф, 8. јун 1917, погрешно га везују за 9. мај 1915. год.

²⁹ Конгрес није могао бити организован у кафани „Европа"; Б. Андрејевић, *Официрски дом*, Градина 1, (Ниш 1971, 100), пошто је она коришћена за лечење рањеника, као и за „склониште добоглица" (Новости, Ниш, 28. XII 1914. стари календар).

³⁰ Српске новине, Крф, 8. јун 1917. год.

³¹ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год.

³² М. Јовановић, *Иво Ћипико у првом балканском и првом светском рату*, Нишки зборник 6, (Ниш 1978) 131—141.

³³ Дипломатски архив Државног секретаријата за иностране послове, Бгд. Политичко одељење, Југословенски одсек, Извештај студента М. Богдановића српској влади о југословенским омладинцима у Паризу, I, К, Пов. Ј. бр. 98/917 и Пов. Ј. бр. 55.

„Далмација, како наш народ вели, јесте „колијевка Хрватства“, јер су и Срби и Хрвати у њу истовремено дошли... На свету нема перцентуалније (процентуалније) словенске земље него што је то Далмација. Ја идем тако далеко да тврдим да ни Србија ни Русија нису толико перцентуално словенске земље (као Далмација, — прим. БА), јер 97% су Хрвати и Срби, а само остатак од 3% су Талијани. Али какви Талијани? То су одрођени Срби које је пропаганда Талијанска одвела у своје воде. Српска имена: др Накић, Смеркетић, који су данас вође тих далматинских Талијана најбољи су доказ за то. А само 5.000 Талијана што се налазе у Далмацији, и то у целој Далмацији, су Талијани, и то су дошљаци. Свест далматинског пучанства је таква да нема ни свеснијег, ни компактнијег словенског елемента од Далмације. До 1861. године — доба уставне ере — Аустрија је држала силом Талијане у Далмацији, пошто од њих није имала толико бојазни, колико од великог словенског елемента. А од доба уставне ере, па само за десет година, улази сложено српско-хрватски народ у далматинску скупштину; извештачени талијанизам пада и од 83 општине, колико броји Далмација — 82 су словенске, а једна једина, и то зато што је под државном аустријском владом, талијанска је.“³⁴

Излагањима Мирослава Бартулице у име Хрвата, Г. Густинчића у име Словенаца, М. Мартинца и Душана Синобада у име Далматинаца и Радосава Агатоновића, професора и народног посланика из Ниша у име Срба — окарактерисан је Лондонски уговор као акт присвајања туђих територија, што је истакнуто као недопустиво и супротно југословенском националном програму израженом, децембра 1914. године у овој сали, Нишком декларацијом.

Своје гледиште на југословенско заједништво, уз захтев против „растрзања“ југословенских територија, Конгрес је исказао Нишком резолуцијом у следећа четири става:

„Срби, Хрвати и Словенци, окупљени на збору одржаном у Нишу 25. априла 1915. године (6. маја — по новом календару) донели су о питању Југословенског мора ову

РЕЗОЛУЦИЈУ

I

У овим историјским данима жртава и нада у правду и слободу, наглашавамо, у првом реду, потпуно и ничим неодвојиво наше народно јединство: српско-хрватско-словеначко, и то не само као безусловну залозу боље будућности, него и као етнографску и генетичку истину, која се мора и политички остварити, као што је већ духовно остварена.

II

Доследно томе, изјављујемо, да се ни под којим условом нећемо измирити с тим, да се жртвују и растрзају наше чисто југословенске земље, а нарочито наше море и приморје, на којему живе Срби, Хрвати и Словенци.

III

Молимо све силе, које се данас боре за принцип народности и правде, да наш једнокрвни и нераздвајив народ сачувају од тог растрзања, и отуђивања његових земаља, и омогуће Србији ослободилачку и културну мисију, што ће бити залога трајног мира у Европи. Иначе ће раскомадане и однарођивању предане — у овом рату за ослобођење народа! — јадранске земље и обале Срба, Хрвата и Словенаца бити не само једна грозна неправда, већ и неугасиво жароште нових борби, све док се та неправда не поправи.

IV

Стављамо у дужност егзекутивном Одбору збора, да ову Резолуцију, са нарочитом представком, поднесе Влади Краљевине Србије, представнику Црне Горе, представницима Сила из Тројног Споразума и представнику Белгије, изложивши им сву тежину ове ситуације и опасност од тежких последица које ће евентуално настати“.³⁵

Приликом усвајања Нишке резолуције Југословенског одбора на Конгресу, Душан Поповић (1884—1919) — уредник „Радничких новина“ у Нишу, публициста и преводилац Маркса, Бебела и Кауцког, теоретичар социјализма и секретар Српске социјалдемократске партије — иступајући у име радничке партије, сложио се са захтевом за национално ослобођење свих југословенских земаља и успротивио се „отимању туђих земаља“.³⁶ Заступајући гледиште интернационалиста и сматрајући да не треба радити искључиво на стварању југословенске државе, Поповић је предложио да се у Резолуцију унесу измене у смислу стварања „федерације балканских земаља“.³⁷ Мада Поповићева допуна Нишке резолуције није прихваћена — иако је и Франо Супило „са задовољством констатовао да је и српска радничка партија исто толико национална као и остале странке“, али само када се ради о противљењу „ампутирања појединих делова велике југословенске државе“.³⁸

³⁴ Гласник, Ниш, 26. април 1915, „Југословенски митинг у Нишу — Глас Југословена против отимања Далмације“.

³⁵ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год.

³⁶ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год.

³⁷ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год; Радничке новине, Ниш, 28. април 1915. год.

³⁸ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год.

— она представља први јавни иступ представника радничког покрета у Нишу, на широком југословенском скупу, са програмом о стварању балканске социјалистичке федерације. То даје згради Официрског дома још већи значај и то не само као месту где су ударани темељи југословенске заједнице, већ и почетни кораци на стварању шире социјалистичке федерације.

Завршивши с радом, учесници Конгреса су, из сале Официрског дома, отишли пред руско посланство, приредивши „манifestације моћној савезници Русији, која у овом питању неће заборавити Југословене“³⁹, певајући при том и „словенске химне“.⁴⁰

О значају Југословенског конгреса у Нишу пишу, две године доцније на Крфу, Српске новине и — саопштавајући о доласку делегације Југословенског одбора ради потписивања Крфске декларације — посебно истичу да „после 6. маја 1915. године, када се, на великом збору Срба, Хрвата и Словенаца у Нишу, на коме су присуствовали представници владе, народних удружења и др. већало по свима проблемима који су били на дневном реду, ово је први пут да се чланови Југословенског одбора сакупљају да, са Српском Краљевском Владом, параде на новим питањима која су на дневном реду“.⁴¹

Југословенски одбор, са седиштем у Нишу, одржавао је своје редовне седнице. Једна од последњих одржана је у Официрском дому 20. јуна 1915. године.⁴² Вредна је помена због присуства члана Југословенског одбора Фрање Поточњака, који је поднео извештај са пута по Америци. Фрањо Поточњак — адвокат, припадник Хрватске странке права, у два наврата посланик Хрватског сабора — прикључио се Југословенском одбору децембра 1914. године у Риму, а од јануара 1915. боравио је у Америци са задатком да придобије југословенске исељенике за акције Југословенског одбора.⁴³ Захваљујући његовој активности, у марту 1915. године одржан је у Чикагу Конгрес југословенских исељеника Срба, Хрвата и Словенаца, са 563 учесника, који су прихватили програм Југословенског одбора на стварању југословенске заједнице.⁴⁴ Ово је — на основу нама познатих извора — била последња седница Југословенског одбора у Нишу.

Официрски дом био је и даље средиште скупштинског живота све до 16. октобра 1915. године, кад су посланици напустили Ниш и већ сутрадан били у Краљеву, одакле су наставили пут према Чачку. Ниш је остао слободан још само десетак дана, пошто су га Бугари освојили 23. октобра 1915. године.

После првог светског рата ова зграда је и даље коришћена као Официрски дом, а истовремено је представљала значајну културну тачку Ниша. Имала је богату библиотеку са читаоницом.⁴⁵ Сала Дома је коришћена за предавања, музичке концерте, наступе хорова, изложбе и друге културне манифестације. После другог светског рата у згради је смештена подофицирска менза. Почетком 1970. године војска је уступила овај објекат Општинској конференцији Савеза омладине и — после ревитализације, извршене пројектом Завода за заштиту споменика културе у Нишу — у њему је смештен Дом младих, који и данас овде активно дела.

Као споменик велике историјске вредности, у коме је Народна скупштина Србије изгласала Нишку декларацију 7. децембра 1914, а Конгрес Југословенског одбора усвојио Нишку резолуцију 6. маја 1915. године, којима је ударен темељ будућем уједињењу и стварању југословенске заједнице — Официрски дом је решењем Завода за заштиту споменика културе из Ниша, од 25. фебруара 1970. године, стављен под заштиту закона.

Одлуком Скупштине СР Србије од 7. априла 1979. године⁴⁶, Официрски дом у Нишу проглашен је непокретним културним добром од великог значаја за Републику.

³⁹ Гласник, Ниш, 26. април 1915. год.

⁴⁰ Ј. Хорват, *нав. дело*, 286.

⁴¹ Српске новине, Крф, 8. јун 1917. год.

⁴² Гласник, Ниш, 8. јуни 1915. год.

⁴³ Д. Јанковић, *Југословенско питање и Крфска декларација 1917. године*, Београд 1967, 203.

⁴⁴ Ф. Шишић, *Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1914—1919*, Загреб 1920, 20—21.

⁴⁵ Нишки гласник, Ниш, 17. фебруар 1926, год.

⁴⁶ Службени лист СР Србије бр. 14, од 7. априла 1979. год.

Le Foyer des officiers de Niš à la lumière d'importants événements historiques

BORISLAV ANDREJEVIĆ

L'édifice fut bâti vers 1890 pour les besoins du café qui portait le nom de „Boulevard". Le plan de l'édifice fut dressé par Ivan Kozlić, originaire de Voïvodine, que en 1883 et 1884 exerça, à Niš, la fonction d'ingénieur d'arrondissement.

Au cours de la dernière décennie du XIXe siècle, le café „Boulevard" était un centre culturel. C'est ici que depuis le mois de mars 1891 jusqu'à avril 1892 eurent lieu les représentations de la troupe de théâtre „Sindjelić". Au cours des années 1892 et 1893 l'édifice était mis à la disposition des groupes de comédiens ambulants, dirigés par Fotije Iličić et par Nikola-Bata Simić; plus tard, c'est ici que furent organisés les concerts de musique militaire, ceux des chorales „Branko" et „Kornelije", ainsi que d'autres manifestations culturelles. Depuis 1903, année où le commandement de la garnison de Niš acheta cet édifice, celui-ci abrita le Foyer des officiers jusqu'à 1941.

Au début de la Première guerre mondiale c'est dans cet édifice que se déroulèrent les sessions

de l'Assemblée nationale de Serbie et toute la vie politique. C'est là que, du 27 juillet 1914 au 15 octobre 1915 siégea l'Assemblée Nationale de Serbie et que fut votée „la Déclaration de Niš" (le 7 décembre 1914) qui précisa pour la première fois de façon officielle l'objectif principal de la guerre: lutte pour la libération et l'unification de tous les frères serbes, croates et Slovènes qui n'étaient pas encore libérés. Ce document jeta les fondations de la constitution d'une communauté yougoslave.

C'est dans cet édifice que les représentants du Comité yougoslave organisèrent, le 6 mai, le Congrès yougoslave, en contribuant ainsi à la réalisation des projets d'unification des peuples yougoslave. Le Congrès, présidé par Ivo Čipiko et ouvert par Frano Supilo, adopta „La Résolution de Niš", qui soulignait „au premier lieu, l'unité entière et indissoluble des peuples serbe, croate et slovène".

Cet édifice fut placé sous la protection de la loi en 1971 et, en 1979, il fut inscrit sur le registre des biens culturels de grande importance.